

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ІНДИКАТОРІВ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СТАЛОГО ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

DEVELOPMENT OF THE SYSTEM OF INDICATORS OF THE STATE SUPPORT OF SUSTAINABLE ECOLOGIC AND ECONOMIC DEVELOPMENT

У статті розроблено систему індикаторів державної підтримки сталого еколого-економічного розвитку. Зокрема, проаналізовано динаміку зміни поглядів на еколого-економічний розвиток. Показано, що досі окремо існували статистика економічного розвитку та статистика навколишнього середовища. У першій переважали вартісні, грошові показники, у другій – натуральні, фізичні. Така ситуація, яка склалася в системі статистики та регулювання розвитку, відбивала загальний погляд на навколишнє середовище як на щось зовнішнє щодо економіки. Відповідно, зазначено, що цей параметричний простір має представляти систему соціо-еколого-економічних індикаторів направленої розвитку. Виокремлено підходи до групування критеріїв еколого-економічного розвитку. Підкреслено, що в системі індикаторів, розробленій ООН, вони розділені на 4 групи: соціальні, економічні, екологічні й інституційні. Що стосується системи індикаторів Всесвітнього Банку, то вона об'єднала показники в такі групи: індикатори-джерела; індикатори забруднення; індикатори підтримки екосистем; індикатори впливу на людину. Обґрунтовано доцільність застосування агрегованих індексів еколого-економічного розвитку. Зазначено, що система цих показників дозволить прояснити зв'язок між економікою й охороною навколишнього середовища, підвищити інформованість громадськості й інтегрованість еколого-економічної політики. Відзначено, що, крім систем показників, існують агреговані індекси розвитку, які набагато зручніші для аналізу, оскільки є менш ємним для спостереження числовим простором. Показано, що прикладом приватного агрегованого показника може служити індекс людського розвитку, який інтегрує такі показники, як: очікувана тривалість життя; індекс грамотності; індекс ВВП на душу населення. Відзначено, що агрегованим індексом може служити також оцінка матеріальних (фізичних) потоків у країнах, оскільки економічне й екологічне благополуччя прямо пов'язане з такими потоками.

Ключові слова: державна підтримка, еколого-економічний розвиток, стратегія, система показників, агрегований індекс.

The system of indicators of the state support of sustainable ecologic and economic development is developed in the article. In particular, the dynamics of change of points of view on ecologic and economic development is analysed. It is shown that still there were separate statistics of economic development and statistics of the environment. In the first one the cost, monetary indexes were investigated, in the second one – natural and physical indicators prevailed. Such situation which has been developed in the system of statistics and regulation of development reflected a general point of view on environment as something external concerning economy. Accordingly, it is specified that this parametrical space has to represent a system of social, ecologic and economic indicators of the directed development. The approaches to grouping of criteria of ecologic and economic development are allocated. It is emphasized that they are divided into the following groups in the system of indicators developed by the UN: social, economic, ecological and institutional ones. As for the system of indicators of the World Bank, it united indicators in the following groups: indicators-sources; pollution indicators; indicators of support of ecosystems; indicators of impact on the person. It is noted that the system of these indicators would clarify the relationship between the economy and environmental protection, increase public awareness and integrate environmental-economic policies. The expediency of application of the aggregated indexes of ecologic and economic development is proved. It is noted that there are aggregated indexes of development except the systems of indicators which are much more convenient for the analysis as they represent less capacious for numerical space observation. It is shown that the human development index can be an example of private aggregate indicator. It integrates the following indicators: life expectancy; literacy index; GDP per capita index. It is noted that the assessment of material (physical) flows in countries can also be the aggregate index as economic and environmental well-being is directly related to such flows.

Key words: state support, ecologic and economic development, strategy, system of indicators, aggregated index.

УДК 351:504.03:330.34
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5240-2019-13-13>

Павлій Н.І.

здобувач

Навчально-науково-виробничий центр
Національного університету
цивільного захисту України

Постановка проблеми у загальному вигляді. Для визначення (деталізації) завдань держави в цілях забезпечення направленої розвитку необхідно визначити кількісні та якісні характеристики цільових орієнтирів. Крім того, потрібно визначити ступінь відхилення поточного стану соціально-економічного розвитку від цільового. На основі таких характеристик повинна бути сформована державна стратегія сталого еколого-економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання еколого-економічного роз-

витку неодноразово підлягали дослідженню з боку багатьох вчених і практиків, зокрема таких, як А.М. Вишнякова, С.А. Петровська, М.С. Самойлік та ін. Практично не існувало універсальних підходів до розробки системи індикаторів сталої державної підтримки еколого-економічного розвитку.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Беручи до уваги численні наукові та практичні напрацювання у сфері еколого-економічного розвитку, необхідно відзначити, що актуальними залиша-

ються розробка та впровадження дієвих механізмів у цьому контексті.

Метою статті є розробка системи індикаторів державної підтримки сталого еколого-економічного розвитку.

Для досягнення поставленої мети у роботі ставляться та вирішуються такі завдання:

- проаналізувати динаміку зміни поглядів на еколого-економічний розвиток;
- виокремити підходи до групування критеріїв еколого-економічного розвитку;
- обґрунтувати доцільність застосування агрегованих індексів еколого-економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Для формування і реалізації стратегії сталого еколого-економічного розвитку необхідно визначити кількісні та якісні параметри стану навколишнього середовища і суспільства, які б могли бути виміряні, і, більш того, спостерігалися б у динаміці. Необхідно створити в системі економічної статистики новий єдиний параметричний простір, здатний відобразити як економічний розвиток, так і розвиток навколишнього середовища. Досі питання економічного розвитку та стану навколишнього середовища не мали єдиної системи вимірювань, окремо існували статистика економічного розвитку та статистика навколишнього середовища. У першій переважали вартісні, грошові показники, у другій – натуральні, фізичні. Така ситуація, яка склалася в системі статистики та регулювання розвитку, відбивала загальний погляд на навколишнє середовище як на щось зовнішнє щодо економіки, подібне простору і часу, в яких реалізується економічна діяльність, і які повинні вважатися неекономічними, екзогенними факторами. Цей параметричний простір має представляти систему соціо-еколого-економічних індикаторів направленої розвитку.

Національні концепції розвитку або державні стратегії, як їх ще називають, ґрунтуються на розробці цільових показників (індикаторів), які повинні дотримуватися в тактичному плані, а також у довгостроковому цільовому аспекті.

Індикатори розвитку повинні включатися і використовуватися для систем національних рахунків. Поки немає консенсусу щодо проблеми включення в систему національних рахунків системи екологічних («зелених») рахунків.

Противники їх об'єднання вказують на те, що системи національних рахунків призначені переважно для коротко- і середньострокових завдань, тоді як зелені рахунки мають довгострокові цілі. Контроль за досягненням

цілей направленої розвитку, управління цим процесом, оцінка ефективності засобів, що використовуються, і рівня досягнення поставлених цілей вимагають розробки відповідних критеріїв і показників – індикаторів сталого розвитку. Комплекс таких індикаторів грає ключову роль в описі (діагностики) стану системи «природа – господарство – населення» і відкриває можливості корекції цього стану на основі розробки програм.

Наявна практика розробки систем зводиться до таких напрямів.

1. Система індикаторів сталого розвитку, розроблена статистичним відділом ООН, що включає 134 показники. Всі індикатори ООН розділені на 4 групи: соціальні, економічні, екологічні й інституційні. У кожній групі виділяються кілька класів, які, у свою чергу, включають кілька видів.

Наприклад, соціальні індикатори підрозділяються на показники:

- боротьби з бідністю;
- демографічного стану та динаміки;
- освіти;
- захисту і підтримки людського здоров'я;
- людських аспектів сталого розвитку.

Крім того, індикатори ООН групуються за функціональними ознаками: індикатори динаміки, індикатори стану та індикатори управління.

Пропоновані у проекті міжнародні індикатори динаміки характеризують динаміку процесів, які впливають на сталий розвиток; індикатори стану дають уявлення про стан процесів, пов'язаних зі сталим розвитком, індикатори управління говорять про засоби впливу на економічні та соціальні процеси в цілях забезпечення стійкості.

2. Інша Класифікація показників розвитку включає екологічні індикатори таких груп:

- оцінка ефективності природоохоронної діяльності;
- набір галузевих показників, що забезпечують інтеграцію природоохоронних питань у галузеву політику;
- показники природоохоронної звітності та використання природних ресурсів.

Передбачалося, що система цих показників дозволить прояснити зв'язок між економікою й охороною навколишнього середовища, підвищити інформованість громадськості й інтегрованість еколого-економічної політики. Саме так була розроблена модель «Тиск – стан – відповідь». Людська діяльність надає «тиск» на природне середовище, змінює її «стан», а суспільство реагує на ці зміни через «відповідні» дії – галузеву, природоохоронну політику. Ця модель лягла в основу

багатьох інших систем індикаторів, зокрема Європейських індикаторів.

3. Система індикаторів Всесвітнього Банку об'єднала показники в такі групи:

- індикатори-джерела;
- індикатори забруднення;
- індикатори підтримки екосистем;
- індикатори впливу на людину.

У роботі Всесвітнього банку «Новий погляд на багатство народів. Індикатори сталого розвитку» наводиться така версія структури системи індикаторів.

- мінеральне і викопне паливо: деревина, недеревні вигоди лісу;
- пасовищні землі;
- природні території, що охороняються;
- вироблені активи;
- людські ресурси.

4. Крім систем показників, існують агреговані індекси розвитку, які набагато зручніші для аналізу, оскільки є менш ємним для спостереження числовим простором. Прикладом приватного агрегованого показника може служити індекс людського розвитку, що інтегрує такі показники, як:

- очікувана тривалість життя;
- індекс грамотності;
- індекс ВВП на душу населення.

5. Агрегованим індексом може служити оцінка матеріальних (фізичних) потоків у країнах, оскільки економічне й екологічне благополуччя прямо пов'язане з такими потоками. Завданням рішення локальних екологічних проблем, а певною мірою і глобальних, є скорочення цих потоків шляхом впровадження вискоелективних ресурсозберігаючих технологій, які також називають екоелективними.

6. Авторами теорії біотичної регуляції як індикатор розвитку пропонується споживання чистої первинної продукції – біомаси на певній території. Чиста первинна продукція – це загальна кількість біомаси, виражена в одиницях маси, потужності або енергії, вироблена рослинами на певній території за рік, після вирахування з неї витрат на підтримку і зростання рослин. Це основа життя на Землі та джерело живлення всіх інших організмів (консументів). Споживання чистої первинної продукції людиною на цій території є інтегруючим індикатором масштабу її вторгнення в природні екосистеми. Споживання відбувається двома шляхами – припиненням виробництва чистої первинної продукції (внаслідок будівництва будівель, доріг і т. д.) і зниженням її виробництва (внаслідок заміни природних екосистем агроценозами та споживання врожаю і деревини).

Значення індексу розраховується за 22 індикаторами. Кожен індикатор визначається усередненням 2–5 змінних. Всього виділено 7 змінних. Формально всі змінні отримують однакову вагу при розрахунку індексу, оскільки відсутні загально визнані пріоритети в ранжуванні екологічних проблем. Фактично значимість окремих проблем посилюється за рахунок введення більшої кількості змінних, що їх характеризують.

Автори вважають, що цей індекс дозволяє проводити порівняння між країнами за рівнем екологічної стійкості, оцінювати результати природоохоронної політики, виявляти найкращі результати, визначати країни, яким загрожує екологічна криза, зіставляти економічне зростання й охорону природи. Крім того, індекс дає можливість приймати більш обґрунтовані рішення, спираючись на аналітичні та кількісні дані.

Висновки. Підводячи підсумки дослідження, зробимо такі висновки.

1. Проаналізовано динаміку зміни поглядів на еколого-економічний розвиток. Показано, що досі окремо існували статистика економічного розвитку та статистика навколишнього середовища. У першій переважали вартісні, грошові показники, у другій – натуральні, фізичні. Така ситуація, яка склалася в системі статистики та регулювання розвитку, відбила загальний погляд на навколишнє середовище як на щось зовнішнє щодо економіки. Відповідно, цей параметричний простір має представляти систему соціо-еколого-економічних індикаторів направленої розвитку.

2. Виокремлено підходи до групування критеріїв еколого-економічного розвитку. Підкреслено, що в системі індикаторів, розробленій ООН, вони розділені на 4 групи: соціальні, економічні, екологічні й інституційні. Що стосується системи індикаторів Всесвітнього Банку, то вона об'єднала показники в такі групи: індикатори-джерела; індикатори забруднення; індикатори підтримки екосистем; індикатори впливу на людину.

3. Обґрунтовано доцільність застосування агрегованих індексів еколого-економічного розвитку. Відзначено, що, крім систем показників, існують агреговані індекси розвитку, які набагато зручніші для аналізу, оскільки є менш ємним для спостереження числовим простором. Прикладом приватного агрегованого показника може служити індекс людського розвитку, який інтегрує такі показники, як: очікувана тривалість життя; індекс грамотності; індекс ВВП на душу населення. Відзначено, що агрегованим індексом може служити також оцінка матеріальних (фізичних) потоків у кра-

їнах, оскільки економічне й екологічне благополуччя прямо пов'язане з такими потоками.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вишнякова А.М. Еколого-економічні проблеми раціонального використання територій (на прикладі приморських територій) : автореф. дис. ... канд. екон. наук. Київ, 2004. С. 7.

2. Петровська С.А. Формування системи показників для оцінки інвестиційної привабливості регіону

з урахуванням екологічної складової. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 11. С. 26–31.

3. Самойлік М.С. Комплексна оцінка ефективності регіональних систем з твердими відходами. *Бізнес Інформ*. 2014. № 4. С. 220–226.

4. Сментина Н.В. Особливості методології стратегічного планування в системі державного управління соціально-економічним розвитком територій. *Вісник Сумського державного університету*. 2013. № 4. С. 67–80.